Повість

I

Нічо так чоловікові віку вже не укоротає, як та люба´. [1] Хто не вірить, най лиш слухає, що розказуватиму...

У нашім селі, знаєте, чинять два храми в рік — один на зимні Николи, [2] а другий на весні.

Зимні Николи, як здорові знаєте, припадають серед Пилипівки: скрипку не можна навіть зачепити, а за танець і не говорім таки нічо; бо якби панотець узнали, то би й до церкви не пустили, не то що.

А парубкам та дівкам що за храм без музики? — Але нащо вам казати, коли самі здорові знаєте. От тому ж тото [3] сидять собі наші леґіні [4] та дівки на зимні Николи красненько дома та до-зирають хати, а стариня сама собі здоровенька храмує. Як же зато дасть Бог дочекати весних [5] Николів, то вже стариня сидить дома, а молодіж пускають у храм.

От тому ж тото назвали у нас зимній храм чесний, а весняний красний. Та й недурно його так і прозвали, — хто хоче видіти охоту та красу, то най лиш приходить до нас у красний храм. Скучно йому чей не буде, бо цілі молоді гори тут вам зляжуть, як би їх ві-тер змів. Але що вам казати, коли навіть і з лядського боку [6] леґіні приходять. А хороші тоті галицькі леґіні, хороші! Лиш стань та дивися.

Від нас знов ходжують аж до шістьох сіл на храми — ходять до Сергіїв, у Плоску, до Тораків, до Киселиців, у Дестинець і у Довго-поле, — ба декотрі ходять аж у Шипіт або тяр [7] аж у Молдовицю. [8] Та й ніщо уже й казати, скрізь нас так красно та чесно при-ймають, що дай Боже лиш усім добрим людям так! Ми знов за то-то стараємось, аби й їх

так повеличати, як вони до нас прийдуть, або ще й ліпше; бо Сторонець, [9] знаєте, перше село на всі буко-винські гуцули, та ми не хотіли б сорому набратися, а ми — паруб-ки — вже й тілько ні.

Тому тото мій брат, бувало, — він був старшим парубком у селі, — скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх леґіні в до себе та дає їм порядок: ти, Федоре, каже, підеш з тими против довгопільців, а ти, Андрію, знов з тими підеш мені встріть дехтинецьким, і так далі, — так вам уже розпаює красно, що дру-гий і з письма так не удав би, поки світа. А сам уже старається про базар: базарисько в нас страх велике, то він як накаже підпару-бочні, так його й обтичуть молодими смерічками [10] та вселя-ким бростом, [11] що аж любо дивитись, а стежечки вам почи-нять, стежечки! — хоть най царівна проходжається, не сором.

Жидів з оковитими [12] горівками позаповідає вам аж з Виж-ниці, а музику заповість вам місяцем уже наперед аж зо самої Глиниці [13] або тяр аж із Сочави, що як вам потягнуть смиками, то серденько лиш як на ниточці дриґає.

От дасть Бог діждати й храму. Парубки вже знають свою служ-бу: ще до опівночі повстають, повибричуються, поприбираються, як лицарі, плоски [14] в дзьобні, [15] колачі в бесаги, [16] посі-дають собі на гарні сідлані коники та гайда зустрічати сторонсь-ке парубоцтво, як уже там від брата розказ мали.

А брат вам убереться в кармазин, кресаню [17] з полами насу-не на чоло, порошниці, удвоє через плечі, так і сіяють: а пістолет аж четверо засадить за ремінь та й стане собі кінець суток, [18] як навертається д´ церкві, аби тут сторонських парубків ще раз та ще краще привітати.

Коло брата стоять чотири післанці для його нотріби, два знов післанці стоять кіньми з сього і з того боку села, аби дати знати, як буде надходити славне парубоцтво, а два післанці стоять на цвинтарних

дверях з мальованими фляшками, аби частувати ко-ждого та кождого парубка, котрий ступить через поріг. Така вже, бачите, у нас установа. А ще вам скажу, що тоті чотири післанці, що стоять з братом, називаються стрільці; бо вони мають таку службу, що скоро яка сторонська дівка надійде, так вони їй зараз на віват мають стріляти, відтак [19] відводять її два аж у цвин-тар, а тут чекає вже моя старша сестра та веде у церкву святу, де знов середуща сестра жде, аби її красно де постановити.

Кінець села, чути, стріляють; се вже йдуть парубки. Музика там стоїть з одним післанцем, а друга з другим, — бо ми, бувало, усігди [20] по дві музиці кличемо, — зачинають відгравати на пригіст; [21] а жид, що стоїть з двома непочатими барилками при брато-ві, то лиш усміхається, клятий, бо знає, що так і з порожніми бер-беницями [22] верне домів! [23]

Приїдуть парубки. Брат їм клониться, вітає мальованими пор-ційками та й провадить у Божий дім. Тут аж чи не сім попів а во-сьмий диякон соборну службу правлять. Господи! — а дяків таки й не рахуй, такого понасходилося, та як вам разом усіма заспіва-ють, то аж якось страх слухати.

Церква в нас красна дуже та убрана: образи святі всі під золо-том та під сріблом, лиш затілько хіба, що тісно, — таки тісно, що в храму лиш стариня та дівчата входяться всередину, а парубки хі-ба що світло постановлять та служби віддадуть, відтак мусять виходити надвір та чекати водосвятія; але леґіні, коби здорові, не конче й журяться про се, — де б вже мав правду дівати! — вони зроблять вам дорогу від церкви аж на гостинець [24] та чатують, як яка дівка приходить. Господи! — то ж то вже єї обзирають з усіх боків! — от так лиш нас тут єнорал [25] на муйштрунку [26] обзи-рає.

Приїхали парубки перед церкву. Зараз скочили підпарубочі, що вже напоготові так і стояли, та повідбирали парубкам коні; бо у нас, знаєте, така вже поведінка, що в яку-небудь оруду — най буде храм, най буде

старощення, [27] най буде весілля, най буде таки і простий танець, — так мусять підпарубочі ватажним парубкам ко-ней пазити. [28] Якби який флекев [29] сього не пантрував, [30] то й приймили б його парубки ніколи в парубки. Чи скажете, мо-же, що се діло не добре? Ой ні, се таки так має бути!

Віддавши парубки коні та скінчивши діло в церкві, стали собі по цвинтарі проходжатись, а цвинтар у нас великий! — вітаються одні з одними, пізнаються, сміються, жартують, розказують одні другим, як там в них діється, що там чувати, хто до кого залишив ходити, хто посватався, хто побрав, — от звичайно, як бурлакам заряд; чим би й журилися, а чоловік, кажуть, мусить чимось жу-ритися на сім світі — от так і наші парубки.

А й я журився страх: одно — що вус той дідьчий не хотів рости, а друге — Корочукова Аксенія казала, що прийде на храм, та й не прийшла. І брат мій не був конче при волі, — знати, що також очі-кував когось, та нема. Аж тут, дивлюся, їдуть сутками два паруб-ки, один рижим, а другий карим, а самі по-убирані, що краще й не може бути на світі, — пави, та й тілько.

— Бадіко, [31] — кажу я та й справляю на гостинець, — адіть! [32]

— Гей! — крикнув мій брат та аж стрепенувся. — Де ж, варе, [33] так приварилися? — А сам кинувся до свого коня, що з другими кі-ньми парубоцькими стояв у пастівниці сідланий готовий. Другі парубки то ж само собі до коней, але вони ще й не посідали, а брат уже летить узаводи тих двох гостей зустрічати.

Позлітали з коней, як соколи, поцілувалися коли не більше як десять раз, пообзиралися, сплакнули трохи, — якби мій фудульний [34] брат знав, що я вам отеє оповідаю, то, бігме, [35] ще б в лице мені дав, — а віддавши колачі, ведуться поза шию до церкви; а тим часом поприлітали й другі леґіні, що з братом у ватазі були, і по-клонилися гостям,

віддавши колачі. Але доки що куди, доки під-парубочі знов коні повідбирали, минуло вже й водосвятіє, а люди зачали помалу з церкви виходити.

Парубки зараз і цуп! — зробили дорогу, куда будуть дівки йти, а самі так і тішаться, що собі з ними поморгають, — що тото, бачите, парубоцький накорінок [36] може!

Брат посадився з тим парубком, що його так щиро дожидав, коло самих дверей: аби вже вам ні однісіньку не перепустити, але обіздрівши єї з усіх боків, і спереду, і ззаду, — Боже мене прости. А Ілаш (так звався братів товариш) уже такий рад! — а я вже таки аж не можу устояти, так мене, бачите, кортить на дівочі жарти нади-витись.

Вийшла одна — не ступає вам здрібна, ні! — хтось гадав би, що не знати що; вийшла друга — так вам і надюндюжилася, ніби хтось такого діла уже не видів; вийшла третя — упхала лице в рукав, ні-би вона соромиться, а тут так нищечком і дивиться на нас; ви-йшла четверта — та вам на парубків моргає, аж таки проситься, — що тут мати-збоку її товкмачить, щоби сором у лиці мала, — але де ж там! За нею вийшла п'ята: як зарегочеться! — а тітка йде ззаду та як її упече палицею по спині! Парубки в сміх-такого реготу на-робили, що аж панотець петропопа [37] мусили з вівтаря крізь віконце пальцем намаху-вати, щоби ми тихо були, — а нам і ні в тот бік. Лиш Ілаш не любив ніколи з дівок сміятися. Скоро ми в регіт, а він до брата: — А то, — каже, — не йдемо, Іванчику?

Лишень що брат кинув на його, аби мовчав, аж тут виходить із церкви — дівка? — ні, не дівка, але хтось гадав би, що се якась царі-вочка до нас на храм прийшла, така собі пишна та убрана: чоботи червоні, сорочка рантухова, [38] опинка [39] волочкова на ній, пояси крамські, а коралів та монества на шиї! — може, на яких кі-лькасот левів [40] срібних. Але все тото фрашки, — подивіться-ко ви їй лиш у лице; най і Добошева Дзвінка [41] сховається, а біль-ше не маю вам що й казати.

Скоро ступила через поріг, глипнула ніби трошки, гей зненаро-ку, по парубках, а відтак чим борше обернулася до дверей та й махнула ручкою: — Ходіть-бо, ходіть же! — а рученька в її, мов лелі-єнька. Ілашко аж нестямився.

— А чия се? — питає.

— Та се моя нерва сестра, — каже брат, се моєї яблоницької [42] тітки донька.

Заки йому се брат розказував, вийшли сестри з церкви, узяли свою Калину (так вона звалася) попід руки і повели на базар, а брат моргнув на парубків, та ну ж усіма й собі на базар за дівка-ми.

Най вони там здоровенькі розшабашовуються, [43] а я вам тим часом розкажу про Ілаша.

Був се старший парубок довгопільський, [44] син старої Хоро-цованихи, шо за її казали, що вона свої сороківці ділеткою міряє. Чи се правда, чи неправда, не знаю вам уповісти, бо вона мені своїми сороківцями не хвалилася, але тілько знаю, що понад неї не знайшлося багача на всі наші гори, — а мала вона двох синів: одного Ілаша, що ми за него говоримо, а другого Василя, що з ним прийшов. Батько їх давно помер, а кажуть, що ходжував з Добошем, зрештою, чи ходив, чи не ходив, а сини славні раз мав — один кращий та гарніший від другого.

Ми змаленьку зналися, бо нені ваші щось були собі таки не чу-жі та й дуже обі навиділися, але ніхто вже так не любився, як мій брат з Ілашем, а я знов з Василем, — люди нам, бувало, дивуються. Але ж бо й не було щирої душі понад мого Васильчика. Ні він без мене, покойний, бувало, нічо не орудує, ні я без його; ми навіть і одної днини у парубки уписалися, так то'то [45] ми собі добре жили.

Ми з Василем були собі ровесники, а наші брати то само, лиш що наші брати були чи не шістьма годами старші від нас, от тому й не випадало нам межи старші парубки пхатися; за тото стали ми собі оба, май, [46] упосліди та дивимося, як виходять дівки, ніби тото й ми вже страх як розуміємо, що по чому, а вус ледве що гаразд і засіявся, — але де б, як тот каже, біда ділася? Лишень, ба-чите, шо ми гаразд розморгалися до дівчат, аж тут виходить Ка-лина. Господи, як мій Василь не почервоніє, як мене не вхватить за руку, а відтак як не задрожить! — аж я переполошився.

— А се що тобі, Василю, такого? — питаю.

— Та нічо, — каже, — тихо! — А сам як видивиться на неї! — таки би єї очима їв.

— А що, може, не красну маю сестру? — запитав я його жартуючи.

Він мені на се ані слова, але потяг боржій на базар.

II

На базарі — от звичайно на базарі. Одна музика грає по однім кінці, а друга по другім, шинкарі позасідали собі у два ряди з по-вними терхами [47] та з усіляким судником; дівки поставали громадками та свої речі правлять, хто їх там зна що; — от звичай-но дівки, а парубки поставали та лагодяться на танець. Танець завів Ілаш з Калиною, а парубки кождий собі по дівці та гай [48] за Ілашем, так і розносяться! А топірці [49] не літають, ні! — аж за очі ловлять, так блищаться в сонці, а днинку дав Бог таку ясну та веселу, що люди аж помолоділи. А дівочки вам не розпусні, ні! — навіть і ні в той бік, що мами ззаду дивляться та лиш собі на носі карбують, кілько би тото донечці кулаків дома усипати, або таки ще дорогою, вертаючи з храму, — а храм у нас ведеться через цілих три дні, то назбирається кулаків тих май-май! [50] Але дівочки не журяться,

— добре, що матірки тут нічо не кажуть, а дома — хто там видітиме, як та й що.

Так собі дівочки. А брат з ватажними парубками так звивають-ся, та частують, та припліскують, та додають охоти, звичайно, як гостям. А Ілашко Калину таки й не пускає з рук, в одно гуля та гу-ля, а топірчик і не дотикається його, в одно понад головою шу-мить, аж старі люди дивуються, а Калина вам — справді калина; лиш що калина в гаю цвіте та не говорить, а наша Калина і цвіте, і сміється, і говорить, і моргається подеколи з Ілашком, часом і засоромиться трошки, бо леґінь не знає вже годі та часом щось і скаже, що й сам не знає, що він казав, — ну, пропав, та й доста того, — се вже й сліпий далі уздрів би, не так ми.

Лиш Василь сьогодні ні сміється, ні гуляє, — він і так не конче був до того гуляння, а сьогодні йому і не наводи таки нічо, бо можеш ще й в лице дістати. Дивиться на Калину та й мовчить.

— Та йди-бо та гуляй, — кажу я, — чогось осторопів? Ади, онде стоїть Маріка (моя середуща сестра), — ану, йди та вже вимахай нею, аби знала, з ким раз гуляла, — вона через цілий тиждень так і ра-дується, що з тобою гулятиме.

— Е, що мені там до твоєї сестри, — воркнув Василь. — Най собі гуляє, про мене, з ким хоче, зо мною, певне, що не буде.

— Ото ж бо й ти файно [51] наговорив! — чекай, скажу я Марії, не бійся.

Василь лиш кинув головою, ніби тото отак: "та кажи, мені бай-дуже".

— Юрію, а ходи-но сюда! — закликав мій брат, стоячи та чудуючи-ся, що за танці Ілаш з Калиною виводять, — таки аж землі не дося-гають. Доста того, що глиницькі цигани самі вже казали: "Ми вже, — кажуть, — по весіллях та по храмах свій вік збули, але такої гульні ми ще, бігме, що

не виділи". А Ілашко ще дужче, гей неса-мовитий! А не веселий, ні! — гей ніби вже знав, що він оце востан-нє у нас на краснім храму гуляє.

Най мені ще хто скаже, що душа не віщує горе!.. Та що з того, що душа віщує, коли серце годі навчити! Люба-згуба, шепче душеч-ка, а Калинка слухає та от що; прилипла, як мід, до леґіня, а тут не знаю, чи коли дотепер і бачилися гаразд, бо Яблониця далеко, а Калина як ще була маленькою у нас на храму, так і не була ще дотепер, а коли б знала, яке ще має діятися, то була б і не прихо-дила. Але то, — чоловік не годен своїй долі так утечи, як земля від сонця не годна відступитися. Та вже най би, зрештою, і так було, лиш коли б тота доля, май, по правді робила, а то дасть одному забагато, а другому таки нічого, Бог би її побив...

Але доки долі буде, а я обірву від брата якийсь кулак, бо він мене відколи кликав, а я тут зачав вам рацію про любу та про до-лю, ніби ви сього діла і без мене не знаєте. Господи! — от біжу ліп-ше д братові.

— Що казатимете, бадічко?

— Іди, — шепнув мені брат в ухо, — та проси неню, аби борше стіл лагодили, бо вже далі пора.

— Зараз, — кажу та й скочив домів, — наша хата, знаєте, зараз таки коло церкви.

— Нене, — кажу, — бадіка просили, щоби стіл лагодили.

— Та стіл уже, синку, відколи готовий! Хоть зараз най просить.

Я взаводи до брата:

— Стіл уже давно готовий, бадічко, — чи скажете казати музикам, аби стали?

— Кажи, — але кажи їм так, що як будемо йти ід хаті, то иай же мені грають, не жартують; а при столі аби мені хіба лиш до отче-нашу утихли.

— Гай, гай! — кажу та й махнув, аби робити, як мені казано, бо я, знаєте, свого брата дома гірше боявся, як тепер не знати якого єнорала, — та й таки так і має бути, щоби молодший брат старшо-го боявся, — а може ні? Може, де й ні, але в нас межи гуцулами уже раз така установа, та й ніхто єї не переіначить, бо у нас, знаєте, старі руські [52] обичаї ще чисто утрималися, — коли не ліпше, як на самій Україні, бо Україною, бачите, орудував хто хотів, та все їй своє набивав, але до гуцулів. Богу дякувати, не конче ляшків, та недоляшків, та переляшків, та як погана віра, май, зветься, — і ко-ртіло. У нас справа швидка: з креса [53] та в груди — за димом не видко, за громом не вчуєш.

Тото лиш тепер перейшли гуцули на біду, але з-за мого верем'я ще інак було. Ох, ох, милий Боже! — ти високо, цар далеко, а песі віри роблять що хотять. Але чей колись і на наші ворота сонце засвітить!

У нас на храмах обирають старосту, як би й на весіллі. У нас то-гді був один чоловік, Ферик називався, за храмського старосту. От і прийшов та й став просити до столу, — а тото [54] вже таки гаразд пізно було. Так собі парубоцтво здорове погуляло — і ні в той бік, [55] що сонечко вже потало у Чорногору, [56] аби там нашому панові Добошеві поклонитися та його у красний храм до нас запросити. Чогось бариться ще любчик наш, — але прийде він колись, хіба би тоту Чорногору вітер уже роздув. А доки він при-йде — то ми хіба ходім з Богом, та просимо й вас, пани мої чесні, будьте ласкаві на хліб, на сіль та на що Бог дав та добрі люде прилагодили. Не гордуйте, прошу; хоть у нас великі приправи не найдете, то найдете чисте серце та щиру думку, — а хоть тота дум-ка трохи бистра, як ті вітрове в наших горах, то нічо тото не шко-дить; ліпше так — міркую, — як би ми ходили замлілі та бездушні, як ті ваші міщани, що щиру думку та нітвісти, [57] май, що мал-пують, а тут би раді чоловіка в ложці води утопити; ми не так: ми вас хіба у мідку солоденькім утопимо, а бити вас, бігме, не мемо, [58] — най вас Господь

б'є ласкою своєю та усім добром, а ви знов будьте добрі на нас, та не цурайтеся нас, простих гуцулів, ані на-шого столу. Просимо, будьте ласкаві!

Музики пішли уперед, за ними повели мої сестри та дівки з сестриної ватаги сторонських дівок. Відтак пішли другі музики, а за ними рушили парубки, — насамперед мій брат вів Ілаша, і так далі провадив кождий парубок з братової ватаги усе по два сто-ронські парубки, як тото вже у нас установа. А я свого Василька ледве відшукав по базарі, — стояв собі, сердешний, під явором та мнув шириньку [59] у руках, аж тут я зирк на його — а він плаче!

— А се, Василю, якої? — писнув я. — А чи тобі лиш хто що не казав?

— Не казав, — каже, а сам ще дужче.

— Я це не розумію, — кажу. — Може, я тобі чим прогрішив, та тобі так банно? [60] Коли що було, братчику, то вибачай, я це, бігме, не хотячи, — цить же, не плач!

Він лиш на мене подивився, а далі промовив:

— Ти мені, Юрійку, нічо не винен.

— Так чого ж плачеш? Гей, якби Марічка виділа, що такий леґінь, мосьпане, плаче, тото ж би сміялася, — а хто ж бо таке видів?

Трафив я на лік: як опарений, кинувся мій Василько, обтерся боржій та й ухватив мене за руку.

— Ходім! — каже.

— Отак, то що інше, — кажу я, — так, але [61] ходім.

Та й пішли.

— Лиш не сади мене коло...

— Коло кого? — питаю.

— Та коло — Калини, чи як її там звете.

— Та хоть би й рад посадити, то не посаджу, — кажу, — бо коло неї Ілаш сидітиме.

— Ілаш? — заскреготав мій товариш зубами та й більше нічого не говорив через цілий вечір: ти б казав, що хтось його замовив.

В хаті, звичайно, — як у храму. Стіни оббиті коверцями, світло горить; куда обернешся — столи аж вгинаються; по тім боці за столом сидять дівки, як ті квіти у грядочці, а по сім боці коло столу сидить знов славне парубоцтво та щебече собі, як дрозди. На стільці против столів сидять музики та заводять, як то зви-чайно перед вечерею, якоїсь волоської [62] туги, що аж сердень-ко топиться, а коло печі пораються неня аж з трьома кухарками та ладять страву.

Ілаш сидить против Калини, я свого Василя посадив против Марії, а сам пішов братові помагати; бо брат, знаєте, не мав при столі сидіти, але за гості старатися, — така вже в нас, бачите, пове-дінка.

Помирилися, помолилися щиро Богу небесному, староста по-клав на стіл аж шість мисок великих грітої з медом горілки та став частувати, я знов з братом крою колачі, неня подали страву на стіл, парубки чаркують порційками — аж любо, а дівок силою засипають, котра не хоче випити. Бесіда мила, козацька; брат та ватажні парубки гостеньків усе демнають, [63] усе просять, ненька такі раді, що аж Богу святому моляться, а Ілаш топиться таки, дивлячись на свою Калину, а вона знов гине, дивлячись на його. Лиш Василь як сидить, так сидить собі

невеселий. Що сестра його займає, що другі дівчата зачіпають, — бо понад Василя, знаєте, не було кращого парубка на цілу Буковину, — що таки неня, та брат, та я приговорюємо, — годі! — та й роби з ним що хоч. Але — дивлюся я — сестра лиш ув'яла. Я кинувся до неї:

— Сестро, а вам що?..

Прибігли і неня.

— Я бо тобі не казала, Маріє, аби ти тілько не гуляла? Боже мій! — з тими дівками; як вони не хочуть мене слухати!

— Та Марія, — кажу, — і кроку вам сьогодня не зробила в танці. Чого-бо й ви ще від неї хочете? А дайте ж покій дівчині.

Неня аж зажурилися.

— Так чого ж? — кажуть. — Чи не з очей лишень? Одокіє! А заведи-ко сестру до комори та постели, най трошки ляже, може, їй легше буде.

Одокія (старша) узяла сестру попід силу [64] та веде в кліть, [65] а я кинувся вперед, аби боржій кліть відомкнути та посте-лити.

III

От лишень що Одокія положила сестру на підклад [66] та на-крила, аж тут кричить мій брат а хорім: [67]

— Юрію, а де ти?

— Осьде, бадічко! — відзиваюся я та й біжу в хороми.

— А подивись-ко, де Василь дівся, — каже брат, — я й ні в тот бік, як він вийшов з хати.

Я кинувся на двір — нема, у пасіку — нема: аж дивлюся у пастів-ник — а він коня собі лагодить.

— А це якої знов, Василю?

— Та от такої, що хочу їхати домів.

— Коли б хоть горілки був пив, то ще не дивувався б тоді, а то й горілки не кушав, [68] а таке зводить, що сміх і людям уповідати. А неня та брат що казали б, якби се ти зробив?

— От скажеш їм, що я заслаб чогось та й поїхав додому.

— Але ж бо так! Та брат мені кулаків надавав би, що й до других Николів чув би, якби я йому сказав, що ти занедужав, а я тебе до-дому пустив, та ще й самого. Не пускаю! — кажу.

А сам трутив його від коня, здоймив сідло та поніс у кліть, аби замкнути.

В мене діло бувало, горить: загадав — та й зробив. Виходжу на двір, а Василь ще в пастівниці — як стояв, так і стоїть.

— Ходи в хату, Васильку, — яв [69] я його по-добру голубити, бо знав, що фрикою [70] з ним і тілько не вдію. — Ану ж, ходім, — кажу. — Мене так кортить з тобою горілки випити, аж страх! Я її сього-дня і не коштував. Ану, брате, та вип'ємо і собі по чарці, ворогам на збитки!

— Чекай, — каже, — зараз піду, най лиш трошки прохолоджуся, бо мені душно.

— Так же ходімо у сад, — кажу я йому, — там так красно; там я тебе проведу, а відтак підемо оба в хату.

— Ходім! — каже, та й пішли.

Під садом наша пасіка, на всі боки обцаркована, [71] а мали ми тогді більше як двіста маток бджіл. Під пасікою була лавочка.

— Отут, — каже Василь, — сядьмо собі.

— Добре, — кажу, та й посідали.

Гості одні в хаті бавляться (бо вже було по вечері), одні гуля-ють надворі, а декотрі співають собі за музиками, навіть і неня, що до співанок не конче ласі були, заспівали собі з добрими лю-дьми, — не так уже про свою волю, бо вони дуже вам зроду журли-ві були, але аби гостям охоти додати. А музика так красно і потя-гає за співанками — Боже любий! Шкода, що до нас не конче добре було чутися, бо пасіка гей далічко від хати. За тото ж бо місяць так нам красненько і світить! А Василь мій так-таки вам затужив, що аж не можу вам сказати.

— Та й не уповіш мені, товаришу, що тобі є такого? — питаю я по-часові.

— А цить же, — каже він та й слухає; аж чуємо: двері рип! до пасі-ки.

— Братчику, любчику, голубчику! — став хтось усередині казати. — Дай мені яку пораду, бо гину.

— Та годі ж бо, Ілашу, годі! — обізвався мій брат. — Порада тобі го-това: ти любиш Калину, а Калина любить тебе; віно — хоть би в моїх сестер таке! А дівка — як сам знаєш; та до того тобі така гос-по-дарна, що пари їй нема. Стара знов жона чесна та ані раз не фудульна. От шли в неділю по рушники, та й годі. Твоя неня, знаю, що відразу пристануть,

а я з Калиною самий поговорю ско-ро по храму, та й все буде добре, так маю в Бога надію.

Ілаш аж підскочив та братові поза шию:

— Ей, світе ти мій, братчику ти мій щирий та любий! Більше не міг і промовити з радощів.

— Та годі бо, годі! — каже брат, — бо ще мене задушиш.

— Та коли ж бо не маю брата понад тебе, — каже Ілаш, — та й не зможу тобі віддячитися. Чому мені Бог не дав сестру, щоби був її за тебе віддав?

— За тото, — перебив його брат, — дам я свою одну сестру за Василя; знаєш, от, може, таки Марію, бо вона на його щось дуже при-язно сьогодня дивилася.

— Але що даш?! — питає Ілаш весело.

— Чому ні? — каже брат.

— Дай руку!

— Осьде й рука, й слово, що дам.

— Ходім же пити слово! [72] — каже Ілаш.

— Ходім.

Та й пішли. А Василь як вам засміється! — Ще й сьогодня мені страшно від його такого сміху.

— А чув? — питає мене.

— Чув.

— Так ходім і ми в хату, щоби виділи, як буде твій брат з моїм братом слово пити.

— Добре, — кажу, — ходім! — взялися та й пішли.

IV

Минув і храм. Гості роз'їхалися кождий у своє. Брат випрово-джав тітку аж против Устєрік, [73] та також вернувся, дістaвши від Калини вже красну та красну шовкову хустку на шию (ще й сьогодня її має), а мені знов дала премудру [74] дзьоблинку мицькову [75] та й запрядач делікатний. Брат їй знов віддарува-вся крамськими чобітьми жовтими, а я дуже мудрою політичкою [76] багровою на п'ядь. У нас-бо, бачите, уже така установа, що родина, як іде в гості, то дарується. Чому того так, то не знаю, але як люди роблять, так і ми.

Храм був у понедівнок; а на другу неділю, прийшовши з церкви та пообідавши, неня собі лягли на постіль припочивати, бо з ве-ликої оруди та гей трудині були, а брат узяв чудотворник у руки та читає коло стола наголос, бо неня дуже любили слухати, як він читає, часом так і задрімають солодко — от як і тепер. Сестри знов сидять собі надворі, на призбі, та — от як тото вже дівкам заряд [77] — регочуться, та судять других дівок, що в храму були: ба ся мала згрібну [78] сорочку, ба ся мала подерті чоботи, ба ти не знала гуляти, а на тій урвали хлопці морщиння, [79] ба друга знов випила порцію горілки відразу (ніби вони не п'ють, лиш аби ніхто не видів!), ба ся знов сяк, ба та знов так, — от що й робили би більше? До того ще посходилися від сусід дівки — ярмарок, та й годі! Аж брат мусив вийти та їх в сад нагнати, бо були б не дали нені і відпочити. Лише сестричка Марічка не була межи ними: лежала вона собі, сердешна, в пасіці та так і плаче тихесенько, ні-хто не

знає чого, а приповістися [80] і мені навіть не хотіла, не так аби кому другому сказала.

— Що вам, сестричко? — питаюся її, увійшовши до пасіки (бо в нас, знаєте, кажеться старшим браттям та сестрам "ви"). — Ви щось від того храму як не свої стали, — чи вам лиш хто що не ка-зав? Таже маєте нащось братів претці, [81] Господи! Скажіть лиш баді-ці або мені, та ми його в капусту посічемо.

— Нічо, братчику, — сказала сестра, та лиш ручкою махнула. А да-лі й каже: — От сьогодня однако неділя, поїхав би у Довгополе від-відати... Василя... — а се доказала вам уже насилу, та й сховала го-ловку в джергу. [82]

Мене неня в голову не била: знав і я, куда що і почому світі.

— Іду, — кажу, — коби лиш бадіка хотіли пустити. А ви нічо, сест-ричко, не переказуєте в Довгополе?

Сестра лиш на мене подивилася.

Боже милий, Боже! Сестричко моя люба, тепер уже на мене не подивишся ніколи сивесенькими твоїми очицями. Сльози мені закрутилися... вийшов з пасіки, не допитуючися далі.

Увійшов я в хату. Брат усе читав, як читав коло стола; неня дрі-мали, а я став коло неї та й чекаю, як брат стане.

— Може, тобі чого треба, Юрію? — запитав по часі.

— Чи не пустили би ви мене, бадічко, у Довгополе? Кортить мене відознати [83] за Василя.

— Про мене — каже брат, погадавши часок. — Аз чим ж ти підеш коли й колачі минулися, і горілки дасть Біг?..

— Горілка буде, — кажу, — коби гроші, а колачів я маю пару своїх.

Брат посяг у ремінь та й виймив мені сороківця.

— На, — каже, — та возьмеш по дорозі око [84] горілки; а тепер уберися мені пишно та прийди сюда, щоби тебе обіздрів.

Я впідскоки в кліть. От уже й убрався та уходжу.

Брат подивився по мені, та й не мав що й казати, бо до уборів не взяв мене кат. Як вам, бувало, порошниці утру та топорчик, то не дбаю, аби й до самого цісаря у старости.

— Іди ж, хлопче, та не барися мені туда, — наповідає [85] брат. — Ходом та й назад!

Я пасунув брови: "Що мене, — гадаю собі, — миють бадіка хлоп-цем звати, коли я вже, Богу дякувати, парубок, а вус уже таки сі-ється, — гм!"

Брат усміхнувся та, аби мене потішити, й каже:

— А котрим ти конем їдеш, хло!? [86]

— А котрим же їхав би? Рижим!

— Дай рижому покій, — каже брат, — він недавно з дороги, бери мого.

Не треба мені се було двічі казати, — як скочу! На мліг [87] ока був рижий розсідланий, а вороний осідланий. Ей, то ж був-бо раз і коник уже! Хоть під якого отамана.

Увійшов я в хату.

— Я вже готовий, бадічко, — чи кажете йти?

— Іди, йди! — каже брат. Та поклонися там Ілашеві, щоби здоров був; скажеш йому, що на Петра будемо бачитися, або, може, й бо-рше.

— Гай, гай! [88] — кажу я. — Оставайте, бадічко, здорові.

Але лишень що я на поріг, а молодша сестра з криком у-стріть [89] мене:

— Ілаш з Василем, бадічко!

— Де!? — крикнув брат та кинув книжку на стіл, а сам вибіг з ха-ти.

— Адіть, бадіко, адіть — онде, право [90] Кодоманки. Та й у куч-мах [91] — не видите? Адіть!

Брат аж плеснув у долоні:

— Квапився, нема що й казати!.. Біжи винеси мені кресаню, най іду пана-молодого зустрічати. — А самий такий рад!

Сестра побігла за кресанею, а я уже не сердитий, ні! Та й чи ж і нема чого сердитися? Уряди-годи придалося мені на братовім коні їхати, та й з того нема нічо; то ж то би вже довгопільці диви-лися, а Корочукова Аксенія! Аж трохи що не заплакав. Але ніколи було, бо брат кинув, та побігли ми боржій встріть пана-молодого.

— Слихом слихати,

Видом видати, —

А пана-молодого вітати

Щастєм, здоровлєм,

Розумом добрим,

Ласкою господньою.

Дружиною надобною!

Най тобі, брате, чи, — хочу казати, пане-молодий, Бог дає

І з роси,

І з води,

І а усеї лободи!

А пречиста діва

За столом сіла,

А за нею добрі люди —

Тобі доленьку судять;

Як золото, ясна,

Як весна, красна,

Як хліб, добра,

Усему світові вподобна.

Скоро се брат проказав, так і зняв кресаню та й уклонився аж тричі.

Ілаш нічого не відповів, але як скочить з коня, як обійме бадіку, як стане цілувати! Аж мало що не перевернулися.

— Дякувать тобі, братчику! — тілько й бесіди з його.

— Та годі вже, брате, годі! — стали бадіка казати. — Уповідай, як там було, як тебе стара приймила, що Калина казала, що твоя не-ня казали, що довгопільські дівчата говорили, що ти на стороні [92] посватав, — що?

— Ей... Та бо ти такого насипав, що я вже нічого не знаю, — каже Ілаш. — А мені й так лиш одно в голові: моя Калинка. Ех, тото вже нажиюся та нажию, бо є з ким! Чим же я тобі віддячуся, братчику мій єдиний?! — та й знов братові поза шию.

— От і не говорив би таке, — каже брат, — та ще й против ночі; ніби тото я в тім що свідім? [93] От любить, та й пов'язала, — ходім д хаті!

Коли се браття говорили, стояв Василь збоку та лиш усміхався, а сам такий марний, марний! Гірш моєї сестрички. Ніхто в світі не сказав би, що се він, тот Василь, що за ним дівки гибли: аж очі йому потали в голову.

— Як же, пане піддружбо? [94] — жартую я до його. — Я тобі вклонився, а ти мені ані слова, — що се такого має значити? Зараз мені

встати з коня та красно мене привітати! Чуєш? Або хоч, щоби я сів он на карого та поїхав пріч, аби тебе й не видіти? Видиш, онде кінь уже стоїть таки сідланий, готовий — я лишень що хотів до те-бе на Довгополе їхати.

— Чого? — перетяв Василь.

— От так!.. Чого? Аби відознати, що ти дієш, бо я боявся, що ти, може, розболівся. Та й так. Чого ти такий страшний став, Василю?

— Я, страшний? Та хоть би й так — що кому до того? А ти не кажи мені більше таке, бо...

— Бо що? — став я питати. — Може, мені в лице далі?

— Щоби знав, що таки дам. Що кому до того, який я в лиці?

— Так?

— Так!

— Ну, добре, що знаю, — кажу я. — Більше ти на мене токма [95] за се не будеш гніватися. — А сам умовк. Більше я до його не промо-вив сього вечора ані слова, такий мені жаль був великий. А я вже таку натуру маю зроду, що дуже багато треба, аби мене розсер-дити, але як мене вже хто уразить до живого, так моє серце вже не обернеться, поки світа. Але не, аби я, може, на його ворогував, — крий Господи! І сприяти йому буду, і в огонь за його піду, а гово-рити вже не буду, хіба він сам мене на бесіду зачепив би, — та й то відповім йому на його запитання, — розговорюватися вже не буду ані йому моє добре серце не покажу. Не красно се так — знаю дуже добре, але що ж буду вже робити, коли натура така лукава.

V

Повходили в хату.

Неня як учули, що Ілаш уже посватаний, та й з ким, та й як, — такі уже раді, що аж Богу моляться та в долошки [96] плещуть, бо вони, знаєте, Ілаша дуже навиділи зроду. Позасідали поза стіл; одна сестра кинулася до печі, друга до циган по скрипника; най-миття розіслав брат по парубках спрощувати, мене знов по горі-лку до жида, а сам такий охочий, аж гуляє, — не тому, може, що Ілаш його запросив у старші дружби. Але він тому такий рад, що його Ілашко з радіщ аж не знає, що собі робити.

От і моя лиха воля минула помалу. Против коршми стрітив Лейбину Анницю; став, поговорив трошки, пожартував, ущипнув зо двічі, — от і попустило трохи з серця. У пропінації [97] приповів старому Дувидові за того жида, що не хотів устати. А се так було.

"Одному чоловікові злягла вночі жінка, так він, сердешний, не знав з радіщ, що робити, але вхопив барилку та побіг у коршму:

— Абрамку, а спите ви?

— Гм?

— Чи спите ви? — кажу.

— Сплю.

— Встаньте та дайте горілки.

— А багато?

— Пів відра.

— А нащо тобі аж пів відра?

— Мені жінка злягла та мені треба.

— І моє жінке лягло, нівроке, та їй не треба горілки, а тобі треба; не встану.

— Але встаньте, коли я вас прошу.

— Я тобі казало, що я не встану; ну, іди собі. Може, ти хочеш що украсти або зрабувати... Іди собі, ну, іди!

— Ей, Господи, бо'з вами!

— Що, Господи? Що? Ніби мене твій Господь здойме! Іди собі, ка-жу, до дідке, бо буду ґвалт кричати! От таки зараз кричу, — ну!

— Ей, бо й ви, Абрамку! От таки дасть Бог, що ви встанете.

— Що хлоп св...я — рохкає, що Бог дасть — то я встану? А Бог таки дасть, та я не встану".

Аж Дувид самий засміявся, а товста Дувидиха аж за черево бе-реться:

— Дувид-лебен, гіб же ім а гіт бромфен! [98]

Хоч я тоді ще по-німецьки не розумів, то я претці знав, що до чого йде.

— Дайте, Дувидку, — кажу, — дайте, та вам колись ще якоїсь при-повім.

Дувид і уточив мені з-під самого чопа, аж вам цяти б'ють. А ме-ні стало зараз ще легше на серці, як від Лейбинової Анниці. Боже милий, — нема тото, як молоді літа!

Дома застав уже повно леґінів, а Ілаш мені зараз і поклонився та й став просити:

— Клонюся вперед Богу святому, а відтак вам, чесний брате та й товаришу, щоби були ласкаві на цесь [99] колач (а тут мені вже такі великі два колачі плетені міські і подає!) та й до мене на ве-сілля у післанці.

Я приймаю колачі та й дивлюся на брата:

— Як ви кажете, бадічко?

— І овшем, [100] — каже брат, — позволю, — чому ні!

От лиха воля минула й до решти; та коли б то — але ще й тої уті-хи тілько відкись узялось, що вже аж забагато було, а тут ні з ким навіть і своє серце поділити (бо до Василя уже сам нічичирк). От підійшов я до Ілаша та й кажу:

— А чи бачили ви тоті пістолета, що мені бадіка оногди [101] з-за гори винесли?

— Пістолета? — крикнув Василь, схопившися з місця, — ану пока-жи!

— Ану-ко, покажи! — повторив і Ілаш.

Я побіг у кліть та й виношу пістолета, а тут такий рад, що на моїм таки стало; бо я знав, що Василь зроду за зброєю таки аж гине.

— Ади! — кажу до Василя.

— А набиті? — питає.

— Не набиті, — кажу, — або чому?

— Так нащо ж мені їх показуєш? — рік Василь, сівши собі знов, як сидів. — Спряч [102] їх собі!

"Зійшов з розуму, та й годі!" — гадаю я собі, а сам іду до Ілаша, щоби хоть йому похвалитися.

— Адіть, — кажу, — що за мудрота! Лиш ножів іще не маю.

— Я тобі подарую свої ножі, — обізвався Василь, — мені їх однако не треба. От будеш мати по мені чи там від мене пам'ятку.

— А ти нащо ножів збавлявсь би? — обізвався мій брат до Василя.

А відтак каже до мене:

— Я тобі самий справлю ножі. От і завтра можеш піти в Плоску та сказати собі робити пару ножів та й вилки, які сам злюбиш.

— Та вже коли кажете ножі робити, бадіко, то кажіть ретязі [103] нові робити, бо в моїх геть нізки [104] рвуться — так згло-далися.

— Ну, про мене! — каже брат. — Але дивися, щоби мені за тото й покосив гарно сього літа.

— Бігме, бадічко, цілий згарець [104] вам скошу, — кажу я. А са-мий такий утішний, гейби мене хто на сто коней посадив був.

— Ну, ну! — каже брат. — Мемо видіти. А тепер іди та розсідлай онде вороного, що аж по копита в землю вбився, а все через тебе, господарю, бо ти не міг його розсідлати, нім [105] був за горіл-кою, — де би!? [106]

— Ей! Та-бо ви, бадічко, все лиш сварите та сварите, а мені ніхто б і пальцем крові не дорізався.

Всі в сміх. А я й кажу:

— Не журіться, бадічко, про тото, що ваш вороний трошки собі попостояв, зато він собі від сьогодні за дві неділі й на весіллі по-гуляє та мідку вип'є.

— Може, й пива? — накинув Василь.

— Пива? — кажу я. — А хто ж бояре пивом частує?

— Не знаю, — утяв Василь та й вийшов десь надвір, а я знов пішов коня розсідлувати.

Як там того вечора в нас далі діялося, не маю що розказувати, бо самі здорові знаєте, як на запросинах діється: п'ють, гуляють, говорять, жартують, фіглі [107] роблять — що більше й робили б?

Лиш Василь не гуляв, бо сидів собі смутний та невеселий кінці стола.

А сестричка собі також не гуляла, бо лежала в пасіці та тужила.

Але я собі байдуже: мені лиш мої ножі та ретязі в голові. Гай, гай! Милий Боже!

VI

В кого нема увесну роботи? Хіба, кажім, в того, що не хоче ро-бити. Правда, що у нас у горах навесні нема вже тілько кутання, як у поля-ниць чи, як то в нас кажуть, гречкосіїв, але робота все-таки є: ба плоти [108] закладати, ба пересипати, ба одно, ба дру-ге. От так і зійшли нам тоті дві неділі до весілля, як пальцем мах-нув.

В четвер увечір кажуть неня до нас:

— Ну, синку, колачі вам готові, та й горілка вже в ладу. Коли ж люди вас за люди мають, то підіть, а ще токма [109] такому лю-бому товаришу послужити.

— Або ви не їдете, ненько? — питає брат.

— Поїхала би, синку, з радної душі, — кажуть мама, — але гей не бі-зую, [110] їдьте ж тепер самі та веселіться, здорові, доки ще мо-лоді, бо старість, сивку, не радість. Ох,— ні-ні, любчику, ні!

Я встав, ще далеко було до днини, нагодував коні, вичесав, як дзеркало, що хоть голися, осідлав братова вороного, а собі рижо-го. Вимився, вичесався, убрався, як лицар який, оперезав свої но-ві ретязі, засадив пістолета та ножі за ремінь, а сам аж не можу діждати, доки сестри бадіку уберуть та налагодять, щоби боржій їхати. Так тото квапно мені діялося, а про ніщо так, як про свою Аксенію, що її у весіллі певно вже побачу. Лиш один тягар маю на серці: той собачий вус як не хоче, так і не хоче рости, — ти б казав, наукірки. [111]

— А готовий ти, Юрію? — питає брат з хати.

— Готовий, — кажу та й вийшов з кліті, навіть і не замикаючи, так мені, бачите, пильно діялося тоді.

— А пороху узяв? — питає брат.

— Узяв, сто набоїв. Доста буде?

— Доста, — каже брат. — Але флейтухи [112] мені не забудь, господарю, щоби не так, як оногди!

— О, вже не забуду! — кажу. — Мене, знай, ще й сьогодня в'язи болять, як тоді накрутили.

— Гайда; гай! Іди лиш та лагодь коні.

— Та коні вже відколи готові! Лиш сідати. Підійшли ми д нені:

— Благословіте, ненько, на дорогу та й на весілля.

— Най вас Бог благословить та й веселить! — кажуть неня, перехрестивши нас. — Лиш дивіться, синку, щоби там якої колотні не було, бо мені сеї ночі таких ягід [113] уже снилось! А ягоди — ка-жуть, що то кров.

— Ет, сон — мара! — каже брат, поцілувавши неню в руки, а я за ним. Та й вийшли з хати. Але лишень що виїхали на гостинець, аж біжить старша сестра та й кричить за нами:

— А ждіть же, — каже, — таже ви колачі забули взяти!

Брат на мене викрикнув:

— Уже до чого твоя голова, — каже, — служить, то, бігме, не знаю.

Я вернувся конем узяти бесаги з колачами, а сестра й шепче мені:

— Там найдеш, — каже, — у папері завиту ширинку. Ту ширинку далі Василеві та й скажеш, що від Марії. Але щоби Іван не знав. Міркуй же!

— Гай, гай! — кажу та й поїхав.

Як ми пригостили до Ілаша, як він нас там красно приймав, як ми рушили в Яблоницю на старощення — не буду уповідати, бо багато розказувати б, а мало що слухати, а я й так багато дечого понаплітав, без чого могло б було ретельно обійтися. Але даруй-те, панове! Ви не знаєте, як тото мило чоловікові згадати про да-вні свої гаразди, а я їх зазнав-зазнав, панове та й браття мої любі! Що я тут пишу, то я не пишу небилиці, але кавалок мого життя, мого так красного та любого трівку, [114] що годі його буде й до гробної дошки забути.

Ні! Зелена моя Буковино, сині мої гори, холодні мої извори! [115] Хіба мене рука моя забула б, щоби я вас забув! Тото лиш ви мене забули серед світа, але я вас про тото не забуду.

Ідучи в Ябловицю, відкликав я Василя набік та й кажу йому:

— Осьде прислала тобі Марія ширинку.

Він лиш усміхнувся та й заток [116] її собі за ремінь. "Се щось дуже дешевий дякувать", — гадаю я собі та й від'їхав. Доста я від оногда до його серце стратив, а тепер щоби його таки й не видів. Але його, може, й тякло, [117] що в мені кипіло. От приостав тро-хи конем та й кличе мене:

— Юрію, а ходи-ко сюда, я щось маю з тобою говорити.

— Кажи! — кажу.

— Не гнівайся, брате, — зачав він мені казати, — що я дарунок від твоєї сестри не можу радніше приймити, але Бог сам видить, що серце годі навчити. Хіба от тілько: поклонися від мене Марії та й проси її, най на мене не банує [118] та най таки й в тугу не вда-ється. Вона ще

молода; а коли б знала, як я страждаю, то й про-стила б мене. Красний сесь світ, братчику, красний!

А подумавши годинку, [119] каже:

— Ти гніваєшся, брате? Нема за що. Про мене, гнівайся — не гні-вайся, як собі вже там любиш; але коли хочеш, щоби я мав по чім згадувати на те давнє товариство, то витешеш мені красний хрест з тої самої ялиці, що у нас...

— А тобі хіба хреста?.. Схаменися!

— Або я за хрест говорю?.. Отож і я наговорив! Я тобі мав щось інше казати...

— Кажи, — кажу.

— Чи Калина любить діправди [120] мого брата?

— Отож-бо й ти наговорив! Старіст пов'язала, а його не любила б?

— А ти гадаєш, що нема так, що дівку силою віддають?

— І так може бути, — кажу, — чому ні? Але ти не видів, як вони в нас на храму прилипали? Ну, то вже не інак, але мусив ти бути п'яний.

— Твоя правда, брате! Видів я дуже добре, а я тебе ще питаю. Я знаю, що вона його любить.

— Не любить, але таки в нім топиться, — потакую я. Де я тоді ро-зум мав? Також не знаю.

— Топить, топить, — повторив мій товариш кілька раз та й лиш на кульбаку [121] повалився.

— Що тобі, Василю? — став я питати. — Чи тобі що не лихо?

— А чого ж би мені лихо, — мені добре, дуже добре.

— Так чого-сь так почорнів відразу?

— От не видиш; вечір, а тобі здається, що я почорнів.

А від так знов каже:

— Ні за чим мені вже так не банно, як за комо кресанею.

— Або з твоєю кресанею що? — питаю я. — Чи не потер лиш де ко-гути? [122]

У нас, знаєте, носять на кресанях дорогі угорські когути, та то-му я його й питав.

— Ні! — каже, а сам так красно, трошки гей крізь плач, говорить.

— А покажи-ко мені твою кресаню, — став він мені по часові каза-ти, — най виджу, чи ми однакі голови маємо.

Я йому й подав.

— Однакі, — каже, потрібувавши зо два рази, та й віддав мені її назад. — Якби я загиб, то не відказав би свою кресаню нікому, як лиш тобі.

— А ніби й я так не зробив би? — кажу.

Коли б я міг був розуміти, проти чого він тото говорив! Хто був би навіть і на гадку собі наволік?

— А чули, — став Василь на парубків покликати, що в боярах бу-ли, — чули, як ми з Юрієм поміняли?

— Як там, як? — стали гуртом питати.

— От так, — каже Василь, — що якби я борше вмер, то лишиться моя кресаня йому, а якби він, то його мені. Чули?

— Хіба що так! — стали другі парубки сміятися.

— На старощення їдуть, а за відумерщину говорять.

— Ближче д' хресту, як д' Різдву, — каже Василь, та й мало що й говорив сього вечора більше. От їхав собі латир [123] мене та су-мував. Хіба тільки, як я хотів під'їхати ід другим парубкам, щоби з ними балакати, так він мене й кличе:

— Їдь зо мною, бо мені скучно без тебе.

От так переїхали ми майже цілу дорогу.

VII

Стали ми нарешті і в Яблониці. Тітка приймала нас так, — дай Боже, аби усіх добрих людей так приймали! Та й було чим при-ймати: стара собі була багачка на все село, а мала лиш одну доньку та одного сина — тільки в неї і дітей.

Горілка стоїть перебоями — куди повернешся, в хаті світло на всі боки, а по дворові горять величезні смоляниці так, що аж небо

почервоніло. А гостей, гостей! І в хаті, і в хоромах, і на дворі, і в сутках, навіть і на гостинці стояли деякі, що не мали де помісти-тися на обійстю, [124] — бо кождого, знаєте, кортіло подивитися, яке старощення справить стара Слижиха своїй дочці.

За столом сидить Калина зо своїми дружечками. Молодого по-садили з братом та боярами коло неї; музики грають — було щось аж шість скрипників та два цимбалісти, усе вижницькі. [125] Дружечки співають, а я стою з Василем серед двора перед вікна-ми та тримаємо коні: він тримає коня пана-молодого, а я старшо-го дружби (ніби братового), бо в нас, знаєте, така вже установа, — але коні не ржуть вам, ні! Аж страшно якось слухати. Але не кон-че їх було й чути, бо парубки, що були в старощенні, не гримають вам з пістолет, ні! Одні з хати крізь вікна, а ми знов відси, знадві-р'я, — аж гори відзиваються, таке [126] гримаємо! А музика в хаті не тужить, ні! — аж мороз іде тілом. А Василь позирає лиш крізь вікно на Калину та ані словечка аби вам до кого заговорив, а сам то почервоніє, то побіліє, то аж почорніє.

Прийшли й панотець, сиві-сиві як молоко, а борода понижче пояса.

— Веселитеся, діточки, — питають, ідучи попри нас, — веселите?

— Благословіть, отче! — каже Василь, знявши кучму (бо в нас, знаєте, ходять молодий і дружби в кучмах, не в кресаках), а сам так і сплакав.

— А чого ж бо ти, серце? — стали панотець голубити, а нарешті додали жартом: — З веселими веселися — не журися! Господь наш Ісус Христос сам так робив, так і ви, діточки: веселіться, доки ще весело. Господь Бог недурно дав і весну, і молодість, і утіху, і скрипки, і пістолета нарешті — все то Бог дав людям, не хто.

— Правда, панотче, що Бог! — утяв Василь, а сам так і повеселів. — Він дав чоловікові для його заходу і веселість, і скрипку, і пістоля, лиш аби знав він, коли чим орудувати.

Може б, панотець були дечого, май, [127] сказали, бо вони дуже любили з парубками бесідувати та їх правди Божої учити, але ні-як було, бо повибігали всі з хати, вхопили панотця нашого любо-го на руки та понесли за стіл, — такий се панотець в нас були. Тут приймилися зараз за діло: помолилися Богу, прочитали, що вже там треба було, заручили молодих, та й не цуралися з ними пове-черяти; такі се в нас панотчик не горделиві були — не так, як тоті нові панотці, що лишень що зо семінарії повилазять, а тут уже й Бога не хотять знати, не так, аби вони з нами, простими мужика-ми, жили.

Гості вечеряють, музики приграють, дружечки приспівують, стара Слижиха не пам'ятає з радіщ, що вже робить; ми надворі в одно й одно так і гримаємо з пістолет, що аж шиби в вікнах на дрібні кавалочки потріскали — так і дзвонять, сиплючись по ка-мінню, — а Василь каже до мене:

— Тепер же, братчику мій сердешний, будуть зараз молодих ви-водити надвір гуляти. Скоро вийдуть — стрільмо ж два набої на-раз, нехай буде братчикові мому да на славу!

— Та чого ж бо ти плачеш, Василю, уже сього вечора другий раз?

— З радіщ, Юрійку! Ти не знаєш, як я свого брата кохаю.

— Та чого тобі плакати? Але говори я, та не ладуй! [128] А тут староста, чути, вже й просить з-за стола.

Ладує Василь, ладую й я, як мали бесіду, але Василь, бачу, інак собі тоді ладував. От слухайте лиш. Ступає молодий через поріг, а тут їм таку вже дорогу підклали й устелили... Грим!! — раз і дру-гий, Ілаш лиш

повалився Калині у ноги, а Василь — мені: ні пари з уст, а кров так косицями [129] і грає — геть мені мою рантухову [130] сорочку оббризкала.

Молода зомліла. Брат імив Ілаша на руки, та лиш вдарився у стіну головою; а я знов пустив боржій коня — та до Василя: ні ру-шиться — куля пішла право крізь серце.

Я витяг йому боржій хустку з-за ременя, що йому сестра пере-дала, та й заткав боржій рану. Чи віщувала, варе, [131] моя сест-ричка, як сю ширинку коциками [132] угорськими та лелiточка-ми [133] дорогими вишивала, до чого вона придасться? Не знаю. Я й раз питався, але вона мовчала та... в'яла. Як та квіточка без сонічка, в'яла любка моя, душечка моя, аж доки не зов'яла.

Калину понесли більше умерлу як живу в кліть. Дівки повтіка-ли куди котра; панотець розважали тітку, кілько могли; а паруб-ки зробили ноші з зеленої смеречини, зложили на ній обох братів та понесли в Довгополе.

Брат мій ішов цілу дорогу при ношах, а самий такий блідий, аж чорний. Я знов вів за ними коні — пана-молодого та братового, бо моїм та Василевим побігли два парубки наперед давати знати. Фай-ну потіху принесуть старій-старесенькій Хороцованисі! Лиш двох їх мала, як дві оці [134] в голові. Налагодила посаг, та тепер най лагодить на лаві.

Не рано вже було, як ми стали у Довгімполі. Ждав на нас уже увесь рід Ілашів; і мале, і велике, ба таки ціле Довгополе злягло, скоро почули, що сталося. А не плачів там, ні! Не голосіння, ні! Хі-ба каміння-не плакало, а решта всі.

Нарядив я з братом обох на лаві, головами докупи.

— Ото я тебе оженив, братчику мій, соколе мій! — аж крикнув брат, а сам як заплаче, як упаде на Ілаша, як його обійме, як стане цілувати! А він, сердешний, лежить собі, фудульний, як бувало, ані ворухнеться.

І я заплакав. Або, може, не плакати, мавши одним одного щиро-го товариша та й того скласти яа лаві!? Не смійтеся, пани мої: наші прості груди жаль дужче дотикає, як ваші — панські. Ми сер-це ще не запечатали в калитці, ані віддали до шпаркаси: [135] як в його є, так і говоримо. Коли се не до ладу, то красно дуже вас прошу, не гнівайтеся...

На другий день приїхали комісари пороти. Господи, як кинеть-ся стара мати!

— А неволя ж би вас утяла та укрила, солона та тяжка! Чи того я вам під ніж синів своїх годувала? Вон з хати, біси, або в вас соки-рою загачу, як у псів, та й сама страчуся!

І на се як зарує, [136] як припаде до своїх синів, як стане цілу-вати! Господи милий, Господи праведний! Відки тото в матері тільки сліз тих береться, та тільки люби, та тільки жалю!?

Німці пошваркотіли, почичиркали [137] та й потеклися.

— Течіться, як та вода по камінню течеться! — клене стара: — а над моїми синами не діждете збиткуватися.

Се діялося в суботу. А в неділеньку зранку й поховали: Ілаша — коло церкви, а мого Василька — за цвинтарем у куті. Що вже стара напросилася та намолила панотця, аби й його з братом укупі хо-вали, — не помагало.

— Най ваш син, — кажуть панотець, — уже на сім світі покуту при-ймає, — може, Господь його за тото на тім світі простить.

А знай, що Господь милосердний простив, бо така вже вам кра-сна та ясна днинка була, як їх ховали! Тото лиш люди лихі, а Гос-подь милосердний добрий: вій нам усім батько — погрозиться, а відтак обернеться і вже добрий.

Цілий тиждень стара Хороцованиха нас не пускала від себе.

— Най, — каже, — мені видиться, що мої сини при мені. — А сама як заголосить, як ударить сивою головою у стіну, то стіни аж запла-чуть!

Але третьої неділі треба нам було конче їхати домів, бо неня вже щось три опади [138] переказували. От попрощалися та й до-їхали, обдаровані усею зброєю товаришів наших нещасливих. Брат дістав з Ілаша, а я з Василя усе, усе до цятки. Та не до того нам було! На саму Пречисту Божу поховали сестричку, а з нею й ширинь ку, тоту кріваву, що я нею Василеві груди затикав. Не хо-тів я їй дати, але як стала покойна просити:

— Братчику мій, любий мій! Та же я тобі вже не довго буду на цім світку доїдати, — дай мені тоту ширинь ку, дай, дай!

От і дав. Носила вонаїї на серденьку, аж до гробу взяла.

— Братчику! — каже вона мені на саму Пречисту раненько, — здойми-ко мене на твої ручки, але так здойми, як ти мого Васи-льчика здоймав.

От і здоймив, та — поклав уже мертву.

— Сестричко, сестриченько моя єдина! — сплакав я; — чи ж тобі не жаль твого братчика от-так сиротою на цьому світу лишати?...

Нічого не відповіла, усміхалася. Знай, побачила вже свого Ва-сильчика...

1862 р.

[1] — Люба´ — любов, кохання.

[2] — Через те, що храм тягнеться декілька днів (річне свято, як ось Великдень — Великодні святки, Різдво — Різдв'яні святки), то й Гуцули вживають тут множини.

[3] — Редуплікована (здвоєна) форма — то.

[4] — Парубки (мадяр.).

[5] — Весняних.

[6] — Лядський бік — Галичина, волоський бік — Буковина; Галичан дражнять іще буковинські гуцули Сусиками тому, що вони вітаються словами: "Слава Ісусу Христу", а такого вітання буковинці не знають.

[7] — Навіть (ром.).

[8] — Все це села вижницького повіту на Буковині; Шипіт і Молдовиця належали перед війною до кімполюнзького повіта.

[9] — Сторонець-Путивлів — місце вродження Федьковича.

[10] — Те, що по моск. — піхта.

[11] — Зелене, май.

[12] — Aqua vitae.

[13] — Глиниця — село під Черпівцями, заселене осілими Циганами, дуже добрими музиками.

[14] — Пласката (деревляна) пляшка.

[15] — Дзьобня, дзьобенька — гарна вовняна торбинка, яку носять на крайках почерез плечі.

[16] — Мішки на дорогу, їх буває два; звисають вони зверха на коневі по обох боках.

[17] — Широкий повстяний (чорний) гуцульський бриль.

[18] — Вузька доріжка, вуличка.

[19] — Опісля.

[20] — Завсігди.

[21] — Гостям на привітання.

[22] — Бочечка на бриндзю.

[23] — Додому.

[24] — Битий шлях, звичайно: мурований.

[25] — Ґенерал.

[26] — Оглядини (нім. Musterung)

[27] — Сватання.

[28] — Доглядати (ром.).

[29] — Парубок (ром.).

[30] — Дозирав, доглядав.

[31] — Старшого брата звуль у сім'ї бадікою та ще й йому викають.

[32] — Скорочене: а дивіть!

[33] — Таки.

[34] — Гордовитий (ром.), фудулія — гордощі (fiducia).

[35] — Їй-Богу.

[36] — Покоління.

[37] — Протопіп.

[38] — З білого полотна (нім. Reintuch).

[39] — Гуцулки носять замісць спідниці дві опинки: одну зпереду, другу — ззаду.

[40] — Ринський, дві короні (ром. Leu).

[41] — Довбуш — гуцульський герой, опришок, який жив при кінці XVIII ст. й займався нападами на багачів та панів. Зібрані з них гроші віддавав бідним. Польський уряд не міг собі з ним дати ради й визначив на його голову велику нагороду. Тільки за зрадою Дзвінки, жінки, до якої занадився Довбуш, польському урядові вдалося Довбуша дістати у свої руки. Про нього й досі ходить проміж Гуцулами багато леґенд (як про Кармелюка), співають пісні, й ім'я його кожний Гуцул вимовляє з великою пошаною.

[42] — Яблониця — село недалеко Сторонця.

[43] — Укладаються, готовляться.

[44] — Довгополе — село в горах.

[45] — Дуже.

[46] — Трохи — ром. слово, вживається при другому ступні прикметника, н. пр., май гарний — гарніщий (трохи гарніщий), а часто й без значіння, для скріплення попереднього слова.

[47] — На цьому місці: бочечки.

[48] — Давай, далі.

[49] — Ціпок із держаком у формі сокири, багато цяткований ріжним намистечком.

[50] — Багато.

[51] — Гарно (нім. fein).

[52] — українські.

[53] — З рушниці (кріс — креса або кріса).

[54] — Те, що звичайно кажеться: воно, це.

[55] — Не звертає увани.

[56] — Найвища гора, а власне група гір у східних (гуцульських) Карпатах — народ оповідає, що там похований Довбуш, але не вмер, а тільки спить і колись прокинеться і пімститься за всі кривди Гуцулів на кривдниках.

[57] — Не знати, що.

[58] — У гірських діялєктах форми: му, меш, ме... ставляться й перед дієсловом, із яким творять будучий час.

[59] — Хусточка.

[60] — Тужно, сумно; банувати — тужити, сумувати.

[61] — "Але" в похвальному розумінню — так — то як слід, так — то я розумію.

[62] — Ромунські (волоські) пісні дуже сумні, протяжливі (дойни).

[63] — Принукують, припрошують (ром.).

[64] — Попід пахи.

[65] — В комірку.

[66] — Постілка.

[67] — Сіни.

[68] — Коштівав, пробував.

[69] — Почав (яти, йму).

[70] — Лайкою, дошкулюванням (ром.), фричити — лаяти, дошкулювати.

[71] — Обгороджена (ром.).

[72] — Слово — змова, неофіціяльні заручини, слово пити — запивати після заручин на доказ, що ті, що змовилися, додержать слова, та ще з радощів, щось як могорич.

[73] — Село на Гуцульщині.

[74] — Штудерну.

[75] — З вовни молодих ягнят; мицька — вовна молодих ягнят.

[76] — Стьожкою.

[77] — Як у них заряджено, який звичай.

[78] — З грубого полотна.

[79] — Фалди.

[80] — Зрадитися.

[81] — Таки (поль).

[82] — Грубе покривало з овечої вовни, зішите з ліжників (вузьких килимів), — домашньої роботи.

[83] — Вивідатися.

[84] — Міра, більша за літру.

[85] — Напоминає.

[86] — Гуцули часто називний відмінок скорочують, наприклад: бра! (брате), Пе! (Петре), Пала! (Палажко), хло! (хлопче) і т. д.

[87] — На миг (польськ.).

[88] — Добре, добре (знак згоди).

[89] — Мені назустріч.

[90] — Просто, напроти.

[91] — Волохата шапка з кожуха.

[92] — Не у своєму селі.

[93] — Свідомий, хиба я що про те знаю.

[94] — Молодчий дружко (дружба) на весіллі.

[95] — Тільки, вже (ром.).

[96] — Доловешки.

[97] — У коршмі.

[98] — Дувидку-серце, дай же йому доброї горілки (жид.).

[99] — Здвоєна форма — отсей, отсесь.

[100] — навпаки, у значінню згоди (поль.).

[101] — Недавно.

[102] — Сховай.

[103] — Ланцюжки.

[104] — Вогнива.

[104] — Випалене (згарище) поле.

[105] — Заки (поль.).

[106] — Де ж таки!

[107] — Жарти, штучки, фокуси.

[108] — Тини (вориннє).

[109] — До того ж.

[110] — Не почуваю сил, не можу (ром.).

[111] — Наперекір, навмисне.

[112] — Клептух (пиж).

[113] — Суниці.

[114] — Життя, існування (ром., народн. етимол.).

[115] — Джерело (старе укр. слово).

[116] — Заткнув.

[117] — Наскрізь пройшло, зворушило.

[118] — Не відказує, не жаліється.

[119] — Хвилинку.

[120] — Направду, справді.

[121] — Гуцульське сідло (дерев'яне).

[122] — Півні, тут півняче пір'я, яке затикають за кресані, побіч пав'ячого.

[123] — О-плече, побіч (ром.).

[124] — В оселі, в садибі.

[125] — Вижниця — місто на Буковині, на кордоні з Галичиною.

[126] — Так сильно, так дуже, так багато.

[127] — Більше.

[128] — Заряджай (нім. laden)

[129] — Квітками, закосичитися — заквітчатися.

[130] — З білого тонкого полотна.

[131] — Невже, дійсно (ром.).

[132] — Груба волічка.

[133] — Металічні бляшечки — жовтенькі або як срібло; їх нашивають на узорах на Буковині.

[134] — Нова форма двійні: двоє очей.

[135] — Щадничої каси (Sparkasse).

[136] — Заридає голосно.

[137] — Ономатопеїчні слова на німецьку мову; є ще в Федьковича слово: чварснути (Три як рідні брати).

[138] — Трьома паворотами.